

84.00

20-91

Екінші кітапша

ЖҮЗ

ХАЛЫҚТЫҢ

ЖҮМБАҒЫ

*Екінші кітапша 84(0).
ж 91.*

**Башқұрт, мордва, татар
халық
жұмбақтары**

**Аударған
Қадыр Мырза Әли**

**АЛМАТЫ
“АНА ТІЛІ”
1998**

37673
Казанский ЦБС
Кокчетавской области

аб

**ББК 84(0)
Ж 91**

Ж 91 Жүз халықтың жұмбағы (Башқұрт, мордва, татар халық жұмбақтары) Аударған Қ. Мырзалиев. Алматы: “Ана тілі”, 1998. 2-кітапша. — 48 бет.

ISBN 5-630-00570-7

Қал-көсір ауыз әдебиетінің ішінде басқа жанрлармен салыстырғанда аздау жиналып, аздау зерттеліп, басқа тілдерге аздау аударылған бір сала болса, ол — халық жұмбақтары. Бүкіл дүние жүзі халықтарының эпостары мен мақал-мәтелдерін түгелге жуық тәржімалап үлгірген Ресейдің өзінде араб пен ағылшын, үнді мен француз, жапон мен испан тәрізді ұлы халықтардың жеке басылып шыққан жұмбақтарын кездестіре алмайсыз. Ал, шығында, адам санасын барынша шынықтырып, барынша ширататын, ой-өрісінді кеңейтіп, қиялыңды бұрынғыдан бетер ұшқырландыра түсетін көркем де күрделі жұмбақ жанрының жалпы мәдениетте алатын орны өте үлкен. Осыны ескере отырып “Ана тілі” баспасы “Жүз халықтың жұмбағы” атты серия ашып, соның екінші жинағын оқырман қауымға ұсынып отыр.

Ж $\frac{4700000000 - 008}{415(05) - 98}$ 48 - 98

ББК 84(0)

ISBN 5-630-00570-7

**© Жүз халықтың жұмбағы.
Екінші кітапша. “Ана тілі”, 1998.**

БАШҚҰРТ ХАЛЫҚ ЖҰМБАҚТАРЫ

Аспан асты бу.
Шөптің басы су.
(Тұман)

Жоқтан бар болады,
Бардан жоқ болады.
(Бұлт)

Жалт-жұлт етер,
Жер түбіне жетер.
(Найзағай)

Ағайымның қақпаны
Шарт-шұрт етіп ашылды.
Ағайымның мылтығы
Жалт-жұлт етіп басылды.
(Күн күркіреу)

Тұмсықсыз торғай мұз тесер.
(Тамшы)

Моншада моншақ жоғалды.
Ай көрді де, күн алды.
(Қырау)

Буырқанған буыршын
Борбайыңнан алады.
(Суық)

Ақ бабай, ақ бабай,
Ақ тоныңды қак, бабай.
(Қыс)

Күндіз сынған пияла
Келер түнде қалпына.
(Мұз)

Тұлпар емес — тулайды,
Тоғай емес — шулайды.
(Су)

Бұлт болмаса да
Биікке ұмтылады.
(Түтін)

Сары бабай сүйді,
Сүйген жері күйді.
(От)

Қуыс тастың астында
Қызыл шырайлы қыз жатыр.
(Шоқ)

Түбі бір,
Басы түмен.
(Ағаш)

Жазда жасарады,
Қыста қартаяды.
(Ағаш)

От емес,
Оттан бетер қариды.
(Қалақай)

Күнге қатты қызынған,
Тамшылайды қызыл қан.
(Шие)

Күн көргенде пісем дейді,
Піскен бойда түсем дейді.
(Алма)

Теңіз емес — толқиды.
(Егін)

Аяғы жоқ қолы жоқ,
Қалпағы бар қазандай.
(Қозықұйрық)

Терісі қалың, жоқ түгі.
Көрініп-ақ тұр тоқтығы.
Іші аппақ, бірақ май емес,
Жұм-жұмыр, бірақ Ай емес.
(Шалқан)

Жер астында жез сүңгі.
(Сәбіз)

Түймедей қыз
Түйедей қызды жылатар.
(Пияз)

Тонайтын — мен,
Жылататын — ол.
(Пияз)

Қызыл қораздың басы жерде,
Құйрығы көкте.
(Қызылша)

Бай тонына бір жамау.
(Тмін)

Аппақ ішік киген,
Құлағы жерге тиген.
(Қоян)

Тауға шығар таяқсыз,
Таудан түсер аяқсыз.
(Жылан)

Жер астында жирен ат,
Мұз астында бурыл ат.
(Сарышұнақ, балық)

Мәлім көпке,
Саспас текке.
Үйі — жерде,
Күйі — көкте.
(Бозторғай)

Көзі тұздай,
Тұмсығы мұздай.
Қызыл етік киіп ап,
Жүгіргені қыздай.
(Көгершін)

Жұмыртқа да баспайды,
Балапан да бақпайды.
(Көкек)

Су бетінде сары көбік.
(Қаздың балапаны)

Таныс тоғайда
Ағаш қоңырау.
(Тоқылдақ)

Көгала көлдің бетінен
Екі айырық жол шығады.
(Үйрек-қаздың қанаты)

Қап-қараңғы бөлмеде
Шілтер тоқыр сары қыз.
(Бал арасы)

Құлағы қалақ,
Құйрығы шолақ.
(Шошқа)

Айыры арқасында,
Доғасы мойнында.
(Қоспақ)

Құлағы қайшыдай,
Құйрығы қамшыдай.
(Ат)

Екі меске
Бір мешкей.
(Емшек баласы)

Мойындағы ақ алмас
Түсіп қалмас, жоғалмас.
(Адамның есімі)

Екі қара ат,
Екі қарақат.
(Қас, көз)

Тұзды тегеш ішінде
Тыным таппас қара доп.
(Көздің қарашығы)

Жарға жылан жабысқан.
(Бұрым)

Бір ағашта екі-ақ жапырақ.
(Құлақ)

Бір есік,
Екі тесік.
(Ауыз, танау)

Басы бұлақта,
Құйрығы құлақта.
(Ұзын мұрт)

Ақ орманы атамның
Төмен қарап өседі.
(Сақал)

Жарасы жоқ — сыздайды,
Өргенеді, мұздайды.
(Жүрек)

Ақ күшігім арбадан атылып түсті.
(Түкірік)

Арымайды, талмайды,
Арба артынан қалмайды.
(Көлеңке)

Басы — ұянда,
Құйрығы — қиянда.
(Жол)

Күтіп жатыр,
Күтіп жатыр,
Келгендерді түтіп жатыр.
(Шұқыр, апан)

Он бір барып,
Он қайтқан.
(Өлім)

Кешіп өте алмадым,
Қуып жете алмадым.
(Қиял)

Кебежемді аштым,
Қазынамды шаштым.
(Естелік)

Терісі тырысқан,
Еріні бүріскен.
(Бәліш)

Құлын сура батады,
Құлағы шығып жатады.
(Түшпара)

Қып-қызыл ғып салдым,
Бозартып алдым.
(Піскен ет)

Шыж еткізіп салам,
Быж еткізіп алам.
(Құймақ)

Ауыздан кіреді,
Танаудан шығады.
(Қымыз)

Қайнақ суға қан қостым.
(Шай)

Ішке кірсең — қалады,
Тыста сені бағады.
(Кебіс)

Жұмыр түбірге
Жұмыр қап.
(Бөрік)

Жеңгем-ау, жеңгем,
Желкеңе ешкі мінген.
(Түбіт шәлі)

Солай болған бұйрық:
Екі басы да құйрық.
(Бөкебай)

Бес малай, бес малай.
Бес малайға бір бабай.
(Биялай)

Бес жігітке бір құлақшын.
(Қолғап)

Отырсаң — стол астында,
Жатсаң — кереует астында.
(Башмақ)

Байды жылытады,
Жарлыны жылатады.
(Тон)

Бір жағы — шалам,
Бір жағы — жалаң.
(Тон)

Бір баста төрт тесік.
(Түйме)

Темір басты қара жылан
Өз құйрығын өзі жұтар.
(Белбеу)

Жолға арымайды,
Сойған жарымайды.
(Таяқ)

Бұқарадан алған белбеуім
Беліме тура келмеуім
(Білезік)

Су арып келеді,
Тамшы тамып келеді.
(Шашбау, шолпы)

Тамуын тамады,
Жерге жетпейді.
(Алқа)

Жисаң — таяқтай,
Жайсаң — табақтай.
(Қолшатыр)

Би сақалын кеміретер,
Билей-билей семіретер.
(Ұршық)

Құйрығы — басында,
Құлағы — көзінде.
(Ине)

Ұзақ жолға баптайсың,
Әр қадамын мақтайсың.
Құйрығынан қысқарып.
Түсіп кетсе — таппайсың.
(Ине)

Мың жылқыны таудағы
Бір шыбықпен айдадым.
(Ұстара)

Жетпіс жігіт жер тескен.
(Керегенің түбі)

Кәрия өліп жатыр,
Өзі күліп жатыр.
(Бөрененің жарығы)

Алдыңда — аттың көзі.
(Кесілген бұтақтың орны)

Бір ұяда жүз ұя.
(Балауыз)

Жел өтпейді, көз өтеді.
(Терезе)

Қаны жоқ, тәні жылы.
(Пеш)

Аяғы бар — аттамайды.
Құлағы бар — естімейді.
(Самаурын)

Сары айғыр сарнап кісінейді.
(Самаурын)

Он екі кептер,
Арасында бір үйрек.
(Шыныаяқтар және тасқұман)

Қара бие байқайды,
Ішіндегісін шайқайды.
(Саба)

Тербетілген бесік,
Түбі шұрық тесік.
(Елек)

Белін бес жерден буған,
Өзі орманда туған.
(Күбі, кеспек)

Қара бие батты,
Құлағы шығып жатты.
(Қауға)

Қарасы қарап тұрады,
Қызылы жалап тұрады.
(Қазан мен от)

Шыны сарай ішінде
Сары үрпек балапан.
(Шам)

Алтын жұмыртқа таптым,
Ішіне от жақтым.
(Электр шамы)

Келінге еріп келдің,
Дүниені бөлдің.
(Шымылдық)

Сілтенер де сілтенер,
Тиген жері өртенер.
(Қамшы)

Ат басында ақ қақпа.
(Доға)

Жұтқаны — темір,
Түкіргені — от.
(Зеңбірек)

Жаны сығылып барады,
Жалы жығылып барады.
(Шөп шабу)

Терезе жанында тіреу,
Сөйлеп жатыр біреу.
(Радио)

Жұқарып келеді,
Жыл аяғында өледі.
(Қабырға календары)

Шашушы бесеу.
Жинаушы — біреу.
(Бес саусақ және ақ парак)

Өзі келмейді,
Ізі келеді.
(Хат)

Аңсаушы көп,
Алушы біреу.
(Хат)

Сенде де бар,
Менде де бар.
(“Н” әрпі)

Не бары қос дөңгелек,
Жеткізбейді өңгеге.
(Мотоцикл)

Атсыз, нарсыз арбаң
Барар жерге барған.
(Автомобиль)

Қара айғырды қия алмадым,
Темір делбені жия алмадым?
(Паровоз және шойын жол)

МОРДВА ХАЛЫҚ ЖҰМБАҚТАРЫ

Бірінші бөлім

Бұқса — таптырмайды.
Шықса — жасыра алмайсың.
(Күн)

Жарығы бар, жылуы жоқ.
(Ай)

Күміс табак,
Кім ұстамақ?
(Ай)

Түтінсіз өрт.
(Қызыл арай)

Ертесін ұзын,
Кешкісін ұзын,
Шолтияды талтүсте.
(Көлеңке)

Қанатсыз зуылдайды,
Аяқсыз зымырайды.
(Жел)

Жел тасыған көп

Мая-мая шөп.

(Бұлт)

Жеңкіле көшіп, арнасыз ағады.

Қақпаны қақпай, шатырды қағады.

(Бұлт, жаңбыр)

Әуелі жарқылдайды,

Артынан арпылдайды.

(Найзағай, күннің күркіреуі)

Жазда ұзын,

Қыста қысқа.

Қызық нұсқа.

(Күн)

Азуы жоқ, аузы жоқ,

Бірақ беттен қабады.

(Аяз)

Қыста үлпілдек,

Көктемде бүлкілдек.

(Қар)

Күннен туады,

Күн оны қуады.

(Сүңгі)

Қыста тастай,

Жазда мастай.

(Өзен)

Көлденең жатқан көк өгіз,

Содан өтіп келеміз.

(Көпір)

Жоғары көтерілсе — бұлдыр,
Төменге түссе — сылдыр.
(Тұман)

Төсек салуын салады,
Бірақ жатпайды.
(Орман)

Қаптап жүр түзде,
Тұмсығы біздей.
(Маса)

Өз көзіңмен көре кет:
Шілтер тоқыр керемет.
(Өрмекші)

Көл түбінде баттасқан
Қайшылар бар тат басқан.
(Шаян)

Тұмсығында жоқ тыным,
Сонда оның тоқтығы.
(Тоқылдақ)

Қарақшының көп сыры:
Түнде ұшатын жексұрын.
(Жапалақ)

Татар қызы Күлина
Киіндірсем қорқады,
Шешіндірсем жортады.
(Жылқы)

Аулада бір мая шөп:
Алдында айыр,
Артында сыпыртқы
(Сыр)

Сұлап жатқан енені
Он екісі емеді.
(Мөгезін)

Қырық апта енеде,
Бір-екі жыл емеді.
(Бөбек)

Бір-бірімен дос-туыс,
Тау түбінде қос қуыс.
(Мұрын)

Егіз көл бар қатпайтын,
Суын ешкім татпайтын.
(Көз)

Еттен жасалған жуан істік
Құрсауына қуанышты.
(Саусақ пен жүзік)

Жұмыс жоқ кезде үнсіз,
Жұмысы болса мұңсыз.
(Балта)

Екі ұшы да сүйір,
Түтілген жүн үйір.
Зырылдаса,
Томпайып,
Шыға келер бүйір.
(Ұршық)

Ет жоқ сауырында,
Тісі бауырында.
(Ағаш кесетін ара)

Болат балық,
Кейде налып,
Жатар біраз
Құйрықсыз қалып
(Ине)

Бір өзінің артында
Жиырма бес жол қалады.
(Мала-тырма)

Шөпке айбаттанды,
Құмнан қайраттанды.
(Шалғы)

Орманнан әкеп сүйегін,
Июдейін иемін,
Екі ұшын және түйемін.
(Доға)

Біріне — жаз,
Біріне — қыс тиеді.
Үшіншісі екеуін де сүйеді.
(Арба, шана, ат)

Жауырынымен жылжиды,
Суға тойса — қылжиды.
(Қайық)

Жетпіс жеті көйлек,
Ол да аздау кейде.
(Капуста)

Құм астында қызыл құмыра.
(Қызылша)

Суықта сұйық,
Ыстықта қою.
(Қамыр)

Бес туыс, бес туыс.
Бес туысқа бір қуыс.
(Биялай)

Шығып ап қырға,
Сырғиды тырма.
(Тарақ)

Бұтағына қайыңның
Іліп қойған айыңмын.
(Сырға)

Қойғандайын серттесіп,
Бәрінде де төрт тесік.
(Түйме)

Кисем — толысады,
Шешсем құнысады.
(Шұлық)

Көкнәрдін ұрығы
От шашса — құрыдың.
(Мылтық)

Жалғыз түсіп көлге,
Жолдас ертіп шығады.
(Қармақ)

Таудан түсерде тәуір,
Тауға шығарда ауыр.
(Шаңғы)

Сүйегі — баған.
Қалпағы — сабан.
(Ағаш үй)

Жартастың қиясы —
Бұлбұлдың ұясы.
(Есіктің топсасы)

Жан-жағы шектеледі,
Тақтайға кептеледі.
(Терезе)

Жетпіс жеті жылқының
Аяғында бір тұсау.
(Төбеге төселген арқалық)

Тұмсығында мұрындық,
Бір сиырға ұрындық.
(Қора және құлып)

Көресің бе торғайды?
Ол бұқаны қорғайды.
(Құлып)

Өзі аппақ,
Аузында қақпақ.
(Пеш)

Қарайды тесіктен,
Сыймайды есіктен.
(Пеш)

Қыш қоңыраудың тілі — алтын.
(Пеш және от)

Шылымшы үйде,
Түтіні тыста.
(Пеш және түтін)

Тұла бойы бүтін
Аузы толған түтін.
(Мұржа)

Сондай пысық,
Сондай пысық.
Туа сала кетеді ұшып.
(Түтін)

Жүрмейтұғын төрт аяқ.
Жатпайды оны жұрт аяп.
(Ұзын орындық)

Ұнатады достарын
Төрт мүйіз һәм қос қарым.
(Жастық)

Жоғары, төмен,
Жоғары, төмен.
Ұшасың немен?
(Аспалы бесік)

Ұядай шап-шағын
Қайығы патшаның.
(Бесік)

Сен ашып та үлгермейсің көзінді,
Дүниеге әкеледі өзінді.
(Айна)

Шырағым, сен зорсынба.
Сенен нұрлы торсылдақ.
(Шам)

Мөлтек қана кел,
Темір ернеуін көр.
(Шелек)

Қыштың баласын жылатады,
Ағаштың баласын жұбатады.
(Қайнаған құмыра мен қасық)

Құйрығы бар, жүні жоқ.
Тамақ болса, мұңы жоқ.
(Қасық)

Айнала су — көл.
Ортасында — өрт.
(Самаурын)

Саған бұл үй таныс бәлкім,
Қыста жылы, жазда салқын.
(Зирзәми, бодрым, ұра)

Келе жатыр ұлан,
Иығында жылан.
(Бақташы және шыбыртқы)

Алдынан қарасаң — мұжық
Артынан қарасаң — шұжық.
(Поп)

Мұз бетінде қайнар,
Түнде астында Ай бар.
(Ойық)

Қабырғадан көресің,
Қалай алып бересің?
(Сәуле)

Судан өтеді — шылпылдамайды.
Шалғыннан өтеді — сыбдырламайды.
(Бұлттың көлеңкесі)

Қолы жоқ, жапырақ жүлады.
Аузы жоқ, қалай жылады?
(Жел)

Теңіз де емес, жер де емес,
Шаршап шығар өр де емес.
Онда кеме жүзбейді,
Адам өткел іздейді.
(Ұйық, батпақ)

Аузы жоқ, жалмайды.
Одан түк те қалмайды.
(Өрт)

Қыста қалың ұйқы.
Көктемде ұйқы-тұйқы.
(Қар)

Көптігі сонша —
Пашылған моншақ.
(Таңғы шық)

Шешкенде жұрт ішігін,
Сақтайды ол пішінін.
(Шырша)

Жер астынан балпағым
Киіп шығар қалпағын.
(Қозықұйрық)

От емес, оттан бетер.
(Қалақай)

Суда жылтылдақ,
Қолда жылпылдақ.
(Балық)

Тұмсығы — соқа,
Жері — ағаш.
Басқаға мүлде
Қарамас.
(Тоқылдақ)

Біреуі-ақ кәрі,
Сары үрпек бәрі.
(Мекпен және балапандар)

Би болып өседі,
Татарша бөседі.
(Қаз)

Сүт, ірімшік, құртың да,
Май... — бәрі бір жұртыңда.
(Сыырдың желіні)

✓ Сақалы бар сиыр
Тал-терекке үйір.
(Ешкі)

Бұрылмас мойны қасқаңның,
Білмейді барын аспанның.
(Шошқа)

Тау басында тоғай,
Отап алу оңай.
(Шаш)

Етегінен дөңнің
Егіз үңгір көрдім.
(Мұрын)

Былай қарасаң — бар,
Былай қарасаң — жоқ.
(Тырнақ)

Ағаш дене, темір бас.
Олақтарды оңдырмас.
(Балға)

Көк теңізде,
Шөп теңізде
Темір шортан шоршиды.
(Шалғы)

Қалыңдықтай он бесте
Киіп алған гүлдесте.
(Күнбағыс)

Арқанның ұшында
Аюдың басы.
(Асқабақ)

Үрмейді де, қаппайды,
Ал ұрыға жақпайды.
(Құлып)

Балық су астында,
Құйрығы күн астында.
(Ожау)

Үстінде — құдық,
Астында — от.
(Самаурын)

Қарыны тоқ үй,
Көлеңкесі жоқ үй.
(Бодрым, зирәми, ұра)

Көмейі “күміс”,
Тілі — темір.
(Қоңырау)

Алғанда шиедей,
Бергенде түйедей.
(Қарыз)

Бармаған жерге бардын,
Көрмеген жерді көрдің.
(Түс)

Керек —
Сатып ала алмайсың.
Керексіз —
Сата алмайсың.
(Жастық және кәрілік)

Басқалар байқасын:
Апам деп айтасың,
Аман-сау барасың,
Ауырып қайтасың.
(Ішімдік)

Батқан бөрене,
Жылайтын көл.
(Көзге түскен қиқым)

Үстінде — қар,
Астында — су.
(Қыстағы өзен)

ТАТАР ХАЛЫҚ ЖҰМБАҚТАРЫ

Бір шамға мың шырпы.
(Ай, жұлдыздар)

Айлы түнде оқ аттым.
Атқан орым жоралттым.
(Аққан жұлдыз)

Алтын қақпа ашылар,
Күміс қақпа жабылар.
Қышқырушы табылар.
Жан-жаққа жұрт ағылар.
(Таң)

Күн шыққанша күн көрер,
Шалғын дымқыл өңгерер.
(Тұман)

Арнасыз-ақ арады.
(Бұлт)

Еңбектеп үйге кіреді,
Өңмендеп төрге шығады.
(Суық)

Қарға толы көкірегі
Лепіреді, өкіреді.
(Боран)

Қара түлкі қашады қар астымен.
(Мұз астындағы су)

Ала сиыр жатып қалады,
Ақ сиыр тұрып кетеді.
(Жазғытұрым)

Сағындырған кезде
Жетер мұртты жезде.
(Жаз)

Тұмсықсыз шымшық тас теседі.
(Тамшы)

Тап, табыспақ,
Табанға жабыспақ.
(Батпақ)

Аузы төбесінде,
Көзі түбінде.
(Құдық)

Біледі әсте өз ыңғайын:
Түнде бар,
Сосын ізімғайым.
(Шық)

Көркемі көркем,
Жолама, еркем!
(От)

Қырам-жоям, жортамын.
Түкіріктен қорқамын.
(От)

Ұзын едім кесілдім,
Кесілдім де кесілдім.
Жуан едім жарылдым,
Жарылдым да сарылдым.
(Араш, отын)

Оттан өлгем,
Оттан тірілем.
(Көмір)

Есіктен кірем.
Тесіктен шығам.
(Отын, түтін)

Атасы мәсін кигенше
Баласы Мәскеуге жетер.
(Түтін, от тұтанғанша)

Көк етік киген,
Көк атқа мінген
Көтеріліп барады.
(Түтін)

Үш ұзын:
Үшеуі де тым ұзын.
(Жол, өзен, түтін)

Астары — қара,
Тысы — ақ.
(Мұржа)

Қоста батпан тарым бар.
Көтере алсаң, бәрін де ал.
(Қызыл шок, қоза)

Көрінбей өмір сүреді,
Танауыңа кіреді.
(Иіс)

Бір бала бар шұңқырда.
Таныр оны соқыр да.
(Қалақай)

Жазда жігіт,
Қыста жігіт.
Қартаймауға
Ұста жігіт.
(Шырша)

Қарлы таудың қасында
Жасыл бөрік басында.
(Шырша)

Ұзын сырық басында өседі бау.
(Құлмақ)

Ағаш
Ағаш сайын бұта.
Бұта сайын ұя.
Ұя сайын жұмыртқа
Егізден һәм сегізден.
(Бұршақ)

Ай басты,
Алтын қасты.
(Күнбағар)

Ағаш, ағаш
Ағаш басында табақ.
Табақ толы қуыс,
Қуыс толы туыс.
(Күнбағар)

Сыңар аяқ қаз
Тұрған жері саз.
(Капуста)

Жер астында жез қазық.
(Сәбіз)

Еті тығыз, майы жоқ.
Терісі қалың, жүні жоқ.
(Шалқан)

Қып-қызыл жұмыр,
Қып-қысқа ғұмыр.
Ал дәмі қандай,
Біледі таңдай.
(Шие)

Жабық қазанның
Асы дәмді.
(Жаңғақ)

Сырты жұмыр шардай,
Іші қызыл қардай,
Дәмі ғажап балдай.
(Қарбыз)

Кішкене ғана жұрт.
Іші толған құрт.
(Қауын)

Бар мүйізі,
Және алты аяғы.
Бірінің де жоқ бірақ та тұяғы.
(Шаян)

Түрі ақ, тірсегі қызыл.
(Қаз)

Арқансыз жоғары шығып,
Баспалдақсыз төмен түседі.
(Құс)

Көтере аласың,
Алысқа лақтыра алмайсың.
(Құстың мамығы)

Бұта да емес,
Бұтақ та емес,
Жапырақ та емес
Бірақ та тектес.
(Қылқан)

Басы тауда,
Аяғы теңізде.
(Жылға)

Бауыры жерге тимейді,
Сауыры күнге күймейді.
(Балық)

Несіне мыңқылдайды,
Ауырмай ыңқылдайды.
(Шошқа)

Төрт бірдей татар
Шелек түбіне атар.
(Сыыр сауу)

Кеңістікке сыйяр,
Егістікке сыйяр
Тоғайға сыймас.
(Тырма)

Темір мүйізді ағаш егіз.
(Айыр)

Тездетіп жейді,
Майдалап шайнайды.
Бірақ жұтпайды,
Басқаға бермейді.
(Ағаш кесетін ара)

Күркіреп үні,
Жидіді жүні.
(Қол диірмен)

Төрт татарға бір телпек.
(Стол)

Екеу етіп жалғызды,
Мөлитеді сан қызды.
(Айна)

Тамшы тamar, жерге жетпес.
Хан белбеуі белге жетпес.
(Алқа және білезік)

Басы — болат,
Құйрығы — қыл.
(Ине-жіп)

Қаншайды да үрмейді.
Қақпа алдында тұр дейді.
Ол тұрғанда

Бір адам
Аттап ішке кірмейді.
(Кұлып)

Үй сыртында ақ тана
Мүйізім бар деп мақтанар.
(Терезенің қақпағы)

Жас сәбидің жасын сұрт.
(Терезенің буын сұрту)

Есік,
Есік сыртында бесік.
(Балкон)

Қолын береді,
Бірақ қолыңды қыспайды.
(Есіктің тұтқасы)

Атасы балақайын,
Балақай малақайын көтереді.
(Абажурлы шам)

Төбесі тесік,
Түбі тесік.
Айналасы — су,
Ортасы — от.
(Самаурын)

Аттан биік,
Иттен аласа.
(Ер-тоқым)

Ағаштан тіккен,
Етегін бүккен.
Жап-жаңа сауыт
Тесіліп біткен.
(Елек)

Барады өзі ойнақтап,
Қатаған ізі оймақтай.
(Асатаяқ)

Құлағы жоқ, көзі жоқ,
Жетектейді соқырды.
(Таяқ)

Кіп-кішкене бүкір ер.
Тым алысқа түкірер.
(Мылтық)

Жөтелсе — түкіреді,
Түкірсе — өлтіреді.
(Мылтық)

Жез қораның ішінде
Жездем аты кісінер.
(Қоңырау)

Күліп барар,
Жылап қайтар.
(Су таситын шелек)

Аузы жоқ, тілі бар.
(Сағат)

Жүгіре-жүгіре жүк артады.
(Ұршық)

Жанын салып жұмысқа,
Қисаяды бұрышқа.
(Сыпырғыш)

Аяғы жоқ, қолы жоқ,
Бірақ көйлек киеді.
(Жастық)

Бір тышқанда қос құйрық.
(Шабата)

Екі анада он бала.
(Екі қол, он саусақ)

Жар бойында жарты лашық.
(Құлақ)

Әрі сүйексіз,
Әрі тиексіз.
(Тіл)

Екі татар
Аяқтасып жатар.
(Қас)

Көлдің мұзы сөгілді
Сөгілді де төгілді.
(Көздің жасы)

Қазанда піспейді,
Табаққа түспейді.
Одан татпаған
Әрине, өспейді.
(Ана сүті)

Кім екенінді білді,
Саған қарап күлді.
(Айнадағы бейнең)

Балтадан ауыр,
Балдан тәтті.
(Ұйқы)

Бастың астында
Бал құйған ыдыс.
(Ұйқы)

Біреуі сөйлейді,
Екеуі тыңдайды,
Екеуі қарап тұрады.
(Тіл, құлақ, көз)

Айтсам — менен кетеді,
Тыңдамасаң — сенен кетеді.
(Сөз)

Түйдім,
Түбіне лақтырдым;
(Еске сақтау)

Аяқсыз, қолсыз.
Ағашқа артылады.
(Қамыр)

Тап, табыспақ,
Табаға жабыспақ.
(Құймақ)

Отырғанмен атқа,
Аяқтары артта.
(Көзәйнек)

Өз жазғанын өзі оқи алмайды.
(Қалам)

“Қара!” десең, қарамайды.
“Ақ!” деуге жарамайды.
(Жазу)

Шорманда бар,
Бізде жоқ,
Орманда бар,
Түзде жоқ.
(“Н” әрпі)

Қазанның дәл ортасында не бар?
(“З” әрпі)

Темір теке тау жарар.
(Шаш алатын машинка)

Теңізі бар, суы жоқ.
Қаласы бар, халқы жоқ.
Орманы бар, ағашы жоқ.
(Жағрафиялық карта)

Тамы бар, түтіні жоқ.
(Бейіт)

ҚЫРЫМ ТАТАРЫ ХАЛЫҚ ЖҰМБАҚТАРЫ

Бірі құяды,
Бірі жұтады.
(Жаңбыр және жер)

Өз көрін өзі қазады.
(Тамшы)

Басы көкке жетпейді,
Аяғы жерге тимейді.
(Бұлт)

Жасыл қылыш қол кесер.
(Қамыс)

Түбі су мен топырақ,
Басы күн мен жапырақ.
(Ағаш)

Тіріден өлі туар,
Өліден тірі туар.
(Тауық пен жұмыртқа)

Сақалы бар — кәрия емес,
Сырғасы бар — Мария емес.
(Ешкі)

Топырақ тепкен
Тентек бұл неткен?
Ауызы сүйектен,
Сақалы еттен.
(Қораз)

Төңкерілген қазан
Шымыр-шымыр қайнайды.
(Құмырсқаның илеуі)

Таңертсең төрт аяқты,
Түсте екі аяқты,
Кеште үш аяқты.
(Адамның үш кезеңі)

Аула толы ақ тауық.
(Тіс)

Екі ананың он баласы,
Он баланың бес есімі бар.
(Екі қол және бес саусақ)

Жұмсақ күбіде қатты құрсау.
(Саусақ және жүзік)

Арқасы алдында,
Қарыны артында.
(Балтыр)

Жел боп есер,
Қызарып өсер,
Қылыш боп кесер.
(От)

Судан жаралған,
Судан қорқады.
(Түз)

Мені жемейді,
Менсіз де жемейді.
(Түз)

Тастай қатты,
Балдай тәтті.
(Шақпақ қант)

Өзі тоқ,
Көлеңкесі жоқ.
(Ұра)

Шайнауын шайнайды,
Бірақ жұтпайды.
(Қол диірмен)

Айналасы су,
Ортасы от.
(Самаурын)

Екі құрсақ, төрт құлақ.
Ертелі-кеш жат құлап.
(Жастық)

Бесеу жатыр бүрісіп,
Бесеуіне бір ішік.
(Қолғап)

Әр шұқырға бір дөңгелек.
(Түйме)

Зыр-зыр етіп айналар,
Өзіне-өзі байланар.
(Ұршық)

Анда жығыл,
Мында жығыл,
Үй сыртына барып тығыл.
(Сыпырғыш)

Құрлықта жүрмейді,
Аяғы жерге тимейді.
(Кеме, қайық)

Сен оны жоғары тасисың,
Ол сені төмен тасиды.
(Қол шана)

Екі аяқты,
Егіз мүйізді.
(Велосипед)

Мен үйге кетем,
Ол жолда қалады.
(Із)

Басы бауырында,
Қалпағы жауырынында.
(Шере)

Кірер есігі көп,
Шығар есігі жоқ.
(Ау)

М А З М Ұ Н Ы

Башқұрт халық жұмбақтары	3
Мордва халық жұмбақтары	16
Татар халық жұмбақтары	29
Қырым татары халық жұмбақтары	41

**БАШКИРСКИЕ, МОРДОВСКИЕ,
ТАТАРСКИЕ НАРОДНЫЕ ЗАГАДКИ**

(На казахском языке)

**Редакторы Р. Ш ә й м е р д е н о в
Суретші Б. Ж а п а р о в
Көркемдеуші редакторы Б. О с п а н
Техникалық редакторы Ә. К ү з е м б а е в а**

ИБ 543

Теруге 17.12.1997. ж. жіберілді. Басуға 02.02.98 қол қойылды. Пішімі 70×100¹/₃₂. Васпаханалық қағаз. Әріп түрі "Мектептік". Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 1,94. Есептік баспа табағы 1,65. Шартты бояулы беттаңбасы 2,18. Тапсырымы 2000. Тапсырыс № 1291. Бағасы келісім бойынша.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінің "Ана тілі" баспасы. 480009, Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінің Республикалық "Кітап" өндірістік бірлестігі, 480009 Алматы Гагарин даңғылы 93

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

“Ана тілі” баспасынан 1998 жылы балаларға арналған мынандай кітаптар жарық көреді:

1. “Оқып, жаттап үйренейік” 3,5 б. т.
2. Мәженқызы Р. “Гүлге тұнған шық” 8,0 б.т.
3. “Әріптер балабақшада және мектепте”, қазақша-ағылшынша 3,5 б. т.

Ч ТАЛЛАР САДАМА ЕФКС
ЕПИШМАКЛИР
Ч НУВАГТАРУ ЧЕЧЕГЕН
ОЕВКС ТАПМАДЖАЛАР

ЖУМБАҚТАР АРВАУТУКШЕ
САДАМОЕВКС ТААБАРИНУУ
ТАПМАДЖАЛАР ТАРМАЧАЛА
ЕМАКЧ НОМАКТАР ЮМАК Э
ТАРМАЗАЛАР ТАПМАЗАЛАЗ

Ч ТАЛЛАР САДАМА ЕФКС
ЕПИШМАКЛИР
Ч НУВАГТАРУ ЧЕЧЕГЕН
ОЕВКС ТАПМАДЖАЛАР

ЖУМБАҚТАР АРВАУТУКШЕ
САДАМОЕВКС ТААБАРИНУУ
ТАПМАДЖАЛАР ТАРМАЧАЛА
ЕМАКЧ НОМАКТАР ЮМАК Э
ТАРМАЗАЛАР ТАПМАЗАЛАЗ